

Interesi i političko organiziranje socijalističkog samoupravljanja

Jovan Mirić

Individuumi su uvijek polazili od sebe, od svojih interesa i potreba. Njihovi su odnosi odnosi njihova zbiljskog životnog procesa.

Ova nam Marxova misao može poslužiti kao temeljno teorijsko-metodologijsko polazište u razmatranju i istraživanju političkog sistema kao mogućeg odgovora na te interese i potrebe. »Normalno« društveno stanje nije harmonija, već stalni sukobi interesa. Razvojem socijalističkog društva ti interesi ne iščezavaju, nego se, naprotiv, umnožavaju. Što je društvo na višem stupnju ekonomskog i društvenog razvoja, to je i viši stupanj njegove diferencijacije, a odatle i sve više potencijalnih konflikata među pojedincima i društvenim grupama.

Poimanje socijalističkog društva kao interesno homogenog, beskonfliktnog i harmoničnog u osnovi je pogrešno, neznanstveno i nedijalektičko, jer, kako kaže Engels — i kako svjedoči društveno-povijesno iskustvo — bez konflikata nema progresa: to je zakon što ga civilizacija slijedi do današnjeg dana. Ignoriranje i zanemarivanje socijalne i interesne diferencijacije nije samo teorijski pogrešno i neprihvatljivo već i prijeći da se povede adekvatna društvena akcija za prevladavanje antagonizma i za istinsku integraciju društva.

Može se kazati da je naša zajednica strukturalno veoma kompleksna socijalna i politička tvorevina. Osim što je sastavljena od šest republika i dvije socijalističke autonomne pokrajine, njezina je podijeljenost naglašena i mnogim drugim dimenzijama: socijalnom strukturom, kulturnim naslijeđem, religijom, etničkim obilježjima, stupnjem ekonomskog razvoja, nivoom obrazovanja, opće i političke kulture, itd. Stoga naš društveni i politički sistem ne može počivati na fiktivnoj pretpostavci o jedinstvu interesa i nekom apstraktnom općem interesu. To je veoma složen i po mnogo čemu proturječan socijalni i politički sistem u kojem postoje, stalno se formiraju i djeluju različite interesne grupe (socijalne, nacionalne, regionalne, profesionalne, statusne, funkcionalne, ideološke, vjerske, dobne i dr.). Te se grupe kako međusobno, tako i unutar sebe diferenciraju i sukobljavaju, pa tako socijalni i politički život čine veoma složenim i dinamičnim. U takvom kontekstu različitih, suprotnih, a odatle i konfliktnih interesa, sukobi inte-

resa i njihovo transponiranje na politički plan ne smiju se nikako označiti kao neko devijantno ponašanje, već kao zakonitost našega sistema, konstitutivni element samoupravnog pluralizma interesa. I naše iskustvo u ovih nekoliko desetljeća izgradnje socijalizma i naša teorijska misao odbacile su tezu o interesnoj harmoniji i umjetnoj homogenizaciji našega društva u vidu jedinstvenog »radnog naroda«, »radnih ljudi«, »samoupravljačkih masa« i sl. Takve neprecizne i neoperabilne kategorije ne samo da su nepodobne za znanstveno istraživanje i za kritičku teorijsku analizu već i kao »pojmovne kratice« zamagljuje društvenu stvarnost, što i po nju samu može imati negativne posljedice.

Svako demokratski strukturirano društvo teži uspostavljanju sklada među različitim interesima. Samoupravno socijalističko društvo stvara materijalne i društvene pretpostavke za takvo usklađivanje: ono ne eliminira različite interese i interesne grupe, već stvara sve šire društvene mogućnosti za javno iskazivanje sve raznolikosti interesa i svog bogatstva ljudske različitosti i autentičnosti.

Jedno od temeljnih polazišta novog Ustava i Zakona o udruženom radu upravo je princip interesnog organiziranja i legitimnog izražavanja različitih interesa. Naravno da djelovanje različitih interesa u dinamici političkog sistema može imati i ima različite aspekte, oblike i dimenzije u kojima se manifestira. Samoupravljanje kao sistem društvenih odnosa i delegatski sistem kao osnova političkog sistema stvaraju institucionalno-normativne mogućnosti uspostavljanja i reproduciranja izravne veze između interesne konfiguracije socijalne baze i procesa odlučivanja, drugim riječima mogućnost izravnog pristupa različitim interesima i interesnih grupa u procesu političkog odlučivanja. Takav demokratizam izražen u odnosu socijalne baze i političkog sistema još nije, međutim, i garancija izgrađivanja socijalističkih društvenih odnosa. Kao što bi, uostalom, i nasilno suspendiranje toga demokratizma u ime nekog višeg »državnog razloga« značilo odgađanje izgradnje socijalizma za neko »pogodnije vrijeme«.

Svi osnovni vidovi društvenog organiziranja i povezivanja (udruženi rad, interesne, mjesne i društveno-političke zajednice) zahvaljujući svojoj delegatskoj strukturi i međusobnoj funkcionalnoj integraciji omogućuju da u procesu odlučivanja budu prisutni interesi svih društvenih grupa i slojeva iz različitih oblasti društvenog rada. Zbog toga će osnovni problem funkcioniranja i ostvarivanja delegatskog sistema biti usklađivanje tih interesa. Uspješnost tog usklađivanja u duhu novog Ustava ovisi u najvećoj mjeri o jasnoći i dosljednoj primjeni osnovnog kriterija — *interesa radničke klase*.

Usklađivanje interesa i političko posredovanje među njima u društvu koje smjera izgrađivati samoupravne socijalističke odnose ne može biti puki kompromis.

Temeljno pitanje i osnovni sadržaj ustavne reforme, a to znači i temeljni problem ove etape socijalističke revolucije, sastoji se u tome da se cjelokupna politička konstitucija uspostavi tako da bude u funkciji udruženog rada, što znači da *viškom rada raspolazu oni koji ga stvaraju*. To u uvjetima političkog društva kakvo je još uvijek naše — interesno veoma heterogeno i potencijalno konfliktno — znači da se *stvaraoci dohotka organiziraju kao država*. Da zadobiju odlučujuću moć u svim sferama odlučivanja.

Preferirati interes radničke klase i uzimati ga kao osnovni kriterij i pokazatelj ostvarivanja ustavnih intencija i funkcioniranja delegatskog sistema ne znači sužavati prostor za artikulaciju drugih interesa, niti to znači etabliranje radničko-klasnog interesa kao interesa određene socijalne grupacije (uostalom takav i ne postoji empirijski dat, jer je i sama klasa interesno heterogena), već to znači stvaranje uvjeta u kojima će radnička klasa postajati dominantnom društvenom silom i u sferi »vlasti« i u sferi »vlastništva«. Ali ne da bi bila vlasnik i vladalac, već da bi ukinula vlast i vlasništvo kao temelje eksploatacije i dominacije. Delegatski je sistem već u dosadašnjoj fazi funkcioniranja otvorio široke mogućnosti za neposredno izražavanje različitih interesa, što znači i za iskazivanje njihovih proturječja i sukoba, ali i za njihovo usklađivanje i razrješavanje. Postavlja se, međutim, odsudno pitanje (pitanje u kojem je sadržana smisao i bit cjelokupne političke konstitucije): može li se i kako u svim fazama funkcioniranja delegatskog sistema osigurati dominaciju interesa radničke klase. Normativno u tome pogledu nema nikakve dvojbe: udruženi rad osnova je konstituiranja i funkcioniranja cjelokupnog sistema. Upravo zato nam se čini da je ključno pitanje: da li se u praksi funkcioniranja delegatskog sistema to ustavno načelo dosljedno ostvaruje ili se neke druge neproizvođačke, posredničke interesne grupe pojavljuju kao dominantne u odlučivanju.

U traženju odgovora na to pitanje pošli smo od slijedećih pretpostavki:

a. Kako je delegatski sistem pogodan institucionalni okvir za legalno izražavanje najrazličitijih interesa, to će se sve više smanjivati prostor i mogućnost djelovanja neformalnih interesnih grupa iza političke scene. U skupštinama društveno-političkih zajednica, u političkom odlučivanju respektirat će se samo oni interesi koji su transparentni i koji dolaze iz samoupravno organizirane baze (osnovnih organizacija udruženog rada, mjesnih, interesnih i drugih samoupravnih organizacija i zajednica).

b. Delegatski sistem kao oblik samoupravne integracije cijelog mehanizma (što je nužno u fazi konstituiranja) prerastat će sve više u novi društveni odnos u kojem će biti prevladano posredništvo između sfere rada i sfere autoritativne raspodjele vrijednosti (političke moći). To znači da će se postupno eliminirati i posredničke interesne grupe koje su se formirale oko otuđenih centara moći.

c. Sistem društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumijevanja na svim razinama zajednice sve više će jačati veze među različitim interesnim grupama. Nepovjerenje, egoističku kompeticiju i isključivost sve će više zamjenjivati solidarnost i uzajamnost, ali ne kao samaritansko načelo, već kao rezultat spoznaje da se samo poznavanjem i respektiranjem drugih interesa mogu ostvariti i vlastiti.

d. Delegatski sistem će, u svojoj dosljednoj primjeni, osigurati dominantnu ulogu stvaraoca dohotka na svim razinama i u svim fazama odlučivanja, jer se nijedna odluka o izdvajanju dijela dohotka za zajedničke i opće potrebe neće moći donijeti ako je ne usvoje delegacije radnih ljudi iz OUR-a iz oblasti privrede.

e. Samoupravne interesne zajednice kao konstitutivni element političkog sistema postupno će:

— eliminirati državno posredovanje i stvaranje moćnih birokratskih grupa,

— ukloniti mogućnost (samoupravnom integracijom interesa) da neke interesne grupe u okviru SIZ-a budu nečijom voljom preferirane.

Da bi ove hipoteze dobile svoju verifikaciju u društvenoj praksi, nužne su neke pretpostavke.

Zbog velike interesne heterogenosti (socijalne, nacionalne, regionalne, funkcionalne i dr.) *uloga društveno-političkih organizacija* od odlučujućeg je značaja za skladno funkcioniranje delegatskog sistema i za njegovo ostvarivanje u duhu ustavnih proklamacija. Savezu komunista i drugim društveno-političkim organizacijama kao imperativ se nameće stalna angažiranost u jačanju društvene uloge i političke moći radničke klase, kako se »slobodna igra« interesa i djelovanje interesnih grupa ne bi izrodili u dominaciju tehno-birokratskih struktura i osamostaljenih centara moći.

Da bi delegatski sistem funkcionirao u duhu ustavnih načela, neophodno je da delegati i delegacije, pa i svi radni ljudi, budu *pravovremeno i valjano informirani* kako bi mogli spoznati ne samo svoje interese već i interese drugih organizacija i zajednica, kao i šire društvene interese. Bez toga nema kvalificiranog i samostalnog odlučivanja, pa se nužno između delegata i njihove osnove (udruženog rada) interpolira netko kvalificiraniji, netko tko »zna više«. Socijalizacija pojedinačnih interesa i njihovo podizanje na razinu zajedničkih, općih interesa nije pravno-tehnička operacija, već složen i dugotrajan društveni posao gradnje odnosa i ljudi.

Slobodna interesna artikulacija mogla bi, bez organiziranog i kontinuiranog djelovanja društveno-političkih organizacija imati i dalekosežne posljedice: u ekonomskoj sferi grupno-vlasničko ponašanje i na njemu temeljene različite oblike privilegija i posredništva (što je još korak dalje u interesnom raslojavanju), a u političkoj sferi tendencije i pojave građanskog odnosa i egoizma.

Zbog složenosti samog procesa usklađivanja interesa postoji realna opasnost da poraste utjecaj i faktička moć izvršno-upravnih organa, stručnih službi i pojedinaca na svim razinama i fazama odlučivanja. Već dosadašnji rezultati istraživanja to nedvojbeno potvrđuju. Samoupravljanje se ne zbiva s onu stranu klasnog, političkog odnosa. Prema tome i pluralizam samoupravnih interesa politička je kategorija prvog reda. Ni samoupravno usklađivanje interesa društvenim dogovaranjem i samoupravnim sporazumijevanjem ne zbiva se »s onu stranu politike«. Nije to, kako bi kazao Lenjin, rasprava oko »emajliranja umivaonika«, već razrješavanje sukoba različitih društvenih grupa i subjekata oko vitalnih interesa. Politički oblik tog razrješavanja je socijalistička samoupravna demokracija, koja, međutim, ne može biti puka rezultanta na politički plan transponiranih različitih interesa iz socijalne baze, već oblik konstitucije odlučujuće društvene moći radničke klase, koja samo tako može »kontrolirati« društveni prostor interesne artikulacije »širokog spektra«. Za takvu kontrolu i usmjeravanje društvenih procesa radničkoj je klasi neophodna njezina revolucionarna avan-

garda — Savez komunista. Artikulacija različitih interesa u uvjetima razvoja sistema socijalističkog samoupravljanja zahtijeva od SK idejno-teorijsku jasnoću, revolucionarnu dosljednost i ustrajnost. Bez tih kvaliteta SK bi skrenuo u vode birokratskog dogmatizma ili građanskog liberalizma. To su dvije realne opasnosti koje imaju svoje uporište, kako u društvenim odnosima, tako i u nekim segmentima društvene svijesti.

Ni prosječna društvena svijest, ni empirijska svijest radničke klase ne mogu biti korektiv (a kamo li oblikovatelj) idejnih i političkih stavova.

Politika SK u uvjetima izgrađivanja samoupravnog društva i postojecjeg pluralizma interesa ne može se svesti na političku taktiku koja se mijenja prema dnevnom odnosu snaga i interesa, već mora biti — čak i u taktičkim potezima — revolucionarna strategija radničke klase.

Upravo zato što interes radničke klase (i jedino taj interes) nije egoističan i partikularan, već univerzalan, društven (društven u smislu društva slobodnih proizvođača), iz rada izveden i za zajednicu određujući, jedino je pod društvenom dominacijom radničke klase moguće ostvariti najširu artikulaciju interesa i najdemokratskiji način njihova usklađivanja. Mogu li, međutim, interesi uopće biti »dovedeni u sklad«? U kakvoj je zajednici to moguće i kako je uopće moguća zajednica kao sklad nečega što neće zajedno?

KLASNI INTERESI RADNIKA I KONSTITUCIJA ZAJEDNICE

Dijalektika odnosa interesa i zajednice ne spitiče se o pitanje kako konstituirati i izraziti interes, već *kako uspostaviti zajednicu*. Može li se zajednica uopće konstituirati u uvjetima privatnovlasničkog, egoističkog odnošenja, dakle u uvjetima zbiljski postojećeg interesa za odsustvo zajednice.¹

Postoji li empirijski ili makar intencionalno izražen interes za zajednicu kao *oblik* i sadržaj života zajedno, a ne samo kao instrumenta (izvanjskog zaštitnika i čuvara) za zbrinjavanje vlastitog života. Država (politička zajednica) kao ono opće svijeta posebnih interesa samo je iluzija općega i surogat zajednice. To je samo na rang *općeg* principa podignuta posebnost i egoizam privatnih vlasnika i njihovih interesa.

Takozvani opći interes ne dobija se »zbrajanjem« posebnih i pojedinačnih interesa, već naprotiv, *odbijanjem*, oduzimanjem onoga nebitnoga. Ono bitno posebnoga i pojedinačnoga nije, međutim, empirijski dato, već je to samo mogućnost, ono što je već uvijek samo u izgledu. Ono, pak, što je uvijek dato samo kao mogućnost može biti *ideologija ili nada*. Da je opće moguće utemeljiti jedino u umu ne znači ništa drugo nego da je sam um apstraktni izraz određenih društvenih odnosa.

Zato nije slučajno što je za građanski um građanska država u umu utemeljena, jer apstrahira od posebnoga. Građanski um i ne može biti mi-

¹ Usp. 2. Puhovski: *Interes i zajednica*, Liber, (—Marxova filozofija politike kao filozofija interesa—) Zagreb 1975, posebni uvod i VIII poglavlje

sao zajednice — niti građanski način proizvodnje života ne proizvodi zajednicu — već misao partikulariteta.

Građansko društvo dovršava proces razlaganja svih oblika socijaliteta, svih »posebnih zajednica« na golog pojedinca, egoističku individuu. Ovdje je privatno-vlasnički princip doveden do svojih krajnjih konzekvenci. Uzdižanje države iznad svakog posebnog interesa ne znači prevladavanje posebnoga, već njegovo puno priznanje — njegovu slobodu. Tamo pak gdje je sama država (pa makar i iluzorno opća stvar, *res publicae*) privatizirana, zbiva se neobična inverzija: umjesto da bude legalni okvir »slobodne igre« posebnih interesa, posebno se nasilno suspendira — državu zamjenjuje samodržavlje. To samodržavlje, bez obzira na oblik u kojem se pojavljuje i na stupanj razvoja građanskog društva (uključujući, naravno i »njegove« socijalističke varijante), pretendira na *unno i opće*. Na mjestu Hegelova pojma *ja* kao identičnosti općeg i pojedinačnog u njegovom misaonom sistemu pojavljuje se, u zbiljskom političkom sistemu, samodržavlje koje je »sabralo« um i slobodu. Međutim, svako stavljanje pojedinačnoga na mjesto totaliteta prekida komunikaciju u kojoj bi se mogla iskazati identičnost općeg i pojedinačnoga. Tu je suspendiran kako proces individuacije, tako i sama mogućnost oblikovanja zajednice.

Za razliku od »građanskog uma« kao teorijskog izraza i apologije građanskog partikulariteta utemeljenog na privatnom vlasništvu proletarijata ni u mislima (»proleterski um«) ne može izražavati vlastitu povijesnu praksu a da pri tome ne misli iskustvo revolucionarnog zbivanja svijeta u cjelini. On je i kao *subjekt* i kao *objekt* (revolucije) univerzalna klasa — misli i djeluje iz krize svijeta, iz otuđenosti čovjeka i rasapa zajednice.

Radi tako na njihovoj radikalnoj preinaci, na konstituciji zajednice, koja se neće obavljati instrumentalno, kao »izvanjska svrhovitost«, već kao čovjekova unutarnja potreba za *drugim* kao za *drugom*. Tako interes za *rezultat rada*, za *novac* kao supstituciju svakog uratka i zajednice zamjenjuje sam *rad kao zajednica*, *interes kao osviještena potreba rada*, *interes za zajednicu rada* — asocijaciju slobodnih proizvođača.² Princip rada, princip proizvodnje postaje odlučujućim *političkim principom* — *principom konstitucije zajednice*.

Privatno je vlasništvo, sa svim konzekvencama za čovjekovu egzistencijalnu situaciju, temeljni kriterij polarizacije i artikulacije interesa u građanskom društvu, pa naravno i u njegovoj političkoj superstrukturi. Za prosuđivanje karaktera te artikulacije interesa u prelaznom razdoblju, u socijalizmu dok ne »odbaci svoj politički plašt«, odlučujuće je pitanje odnosa radničke klase prema *vlasništvu i vlasti*. Je li i može li radnička klasa biti *vlasnik i vladalac*? *I jest i nije*. Socijalnom biću radničke klase neprimjeren je svaki oblik monopola, pa naravno i monopol vlasti i vlasništva. Neprimjeren ne zato što bi bio u opreci prema njezinim ciljevima ili sredstvima borbe za te ciljeve, već zato što je protivan samoj socijalnoj prirodi ove klase. Svaki je naime monopol — bez obzira na njegove pojavne oblike, društvene mimikrije i metamorfoze — upravo *radom stvorena i od radnika otuđena moć*.

Prema tome, *prisvajanje i moć* (ili prisvajanje moći) samih proizvođača istovremeno je ukidanje svakog monopola.

Socijalnom biću radničke klase neprimjeren je i svaki partikularni, egoistički interes, jer je on izravno suprotstavljen svakom obliku zajednice po radu.

To što radnička klasa *hoće* i objektivno *može* kao ozbiljenije »svoga posebnoga« interesa, znači *eo ipso* stvaranje društvenih pretpostavki za eliminiranje svakog egoizma i privatništva kao zapreke društvenom, ljudskom suodnošenju.

U tom smislu može se kazati da je »neosnovano shvaćanje koje društveno vlasništvo tretira kao vlasništvo samo radničke klase ili proizvođača koji neposredno rade na društvenim sredstvima za proizvodnju. Vlasništvo radničke klase na sredstvima za proizvodnju ne može se uspostaviti, a da se istovremeno ne uspostavi vlasništvo cijele društvene zajednice. Objektivno je nemoguće da radnička klasa posjeduje bilo kakav monopol u društvu, pa ni monopol u raspolaganju sredstvima proizvodnje. Jedini put njezina oslobođenja jest ukidanje svakog monopola i stvaranja opće-društvene jednakosti, koja se ne može postići bez uspostavljanja jednakog odnosa svih članova društvene zajednice prema sredstvima proizvodnje.«³ Pretpostavka za konstituciju zajednice, osim prevrata u materijalnim odnosima proizvodnje života, je i »zajednica radnika«, jedinstvo proletarijata, ali ne kao »prototip« zajednice, već kao *sredstvo* njezina ozbiljenja. Jedinstvo proletarijata, međutim, nije empirijski dato, već se jedino može teorijski izvesti iz njegove egzistencijalne situacije. »Čitav se proleterski pokret razlikuje od pokreta drugih klasa po tome što su korjeni i polazna točka proleterskog pokreta ležali uvijek i isključivo u teoriji. Dok je djelovanje drugih klasa bilo određeno trenutnim interesnim grupama, dok su, dakle, druge klase bez obuhvatnog jedinstva — koje može dati samo i jedino teorija — lebdele u labirintu izvanjskih događaja dotle su proleterske akcije neprekidno slijedile ravni i pravocrtni put koji vodi k cilju.

Proleterske su akcije uvijek počivale na unaprijed razjašnjenim teorijskim temeljima, a vanjski događaji nisu nikada u cjelini vodili proleterske akcije, nego su, u najbolju ruku, mogli utjecati na njihovu taktiku.«⁴ U političkom jedinstvu proletarijat transcendira svoju empirijsku svijest i suprotnost interesa, ali ne na način na koji je suprotnost interesa građanskog društva »pomirena« u političkoj državi. Jedinstvo općeg i posebnoga, građanskog i političkog, umnoga i zbiljskoga uspostavljeno u Hegelovoj spekulativnoj filozofiji države samo je u sferi uma uspostavljeno jedinstvo, a da zbiljski nije uspostavljeno.⁵

Analizirajući, posebno u »Prilogu židovskom pitanju«, odnos političke i ljudske emancipacije, Marx pokazuje da država nije ozbiljenje uma, već

3
Z. Marković: **Samoupravljanje i avangarda**,
izd. »Radnička štampa«, Beograd 1976, str.
20.

4
G. Lukács: **Etika i politika**, Zagreb 1972,
str. 53

5
Usp. Ivan Prpić: **Država i društvo**,
izd. »Edicija ideja«, Beograd 1976, str. 20

samo privid toga ozbiljenja. Uspostavljanje jedinstva, ozbiljenje zajednice moguće je jedino kao revolucionarna praksa, koja, međutim, nije s onu stranu teorije, već je, naprotiv, uvijek teorijska, rekli bismo čak *bitno teorijska*, jer radi na ozbiljenju teorije. Zbog toga nam se čini da su teze s kojima se povremeno susrećemo, a koje zagovaraju akciju umjesto teorije, »realizaciju« umjesto mišljenja i propitivanja, jer je tobože sve bitno već domišljeno, da su takve teze — kolikogod to zvučalo paradoksalno — teorijski naslonjene (da ne kažemo utemeljene, jer utemeljene nisu) na Hege-lov zatvoreni i dovršeni sistem mišljenja, bez obzira na to što autori možda nisu ni čuli za velikog filozofa, a po praktičnim konzekvencama mogu se prepoznati u praksi Josifa Visarionoviča, bez obzira, dakle, na to što autori toga možda nisu svjesni. Rad na ozbiljenju teorije rad je na radikalnom prevladavanju dualiteta *proizvodne i političke sfere*, što je pretpostavka konstitucije zajednice. Zajednica je moguća tek onda kada rad — ali rad oslobođen svih izvanjskih određenja — postane temeljnim principom ustrojstva cjeline. Taj princip svakako mora proći kroz svoju »političku fazu«, onu fazu prelaznog razdoblja kada se rad *uzdiže* (a ne da se politika »spušta«) do vrhovnog političkog principa. Ako se u teoriji i možemo sporiti (a sporimo se, i dobro je da se sporimo), socijalistička je praksa do sada nedvojbeno pokazala da nema mnogo alternativa: ili proletarijat organiziran kao država ili država kao odvojeni aparat vlasti, koji izmiče svakom racionalnom utemeljenju, ali zato kompenzaciju nalazi u posjedovanju političke moći. U svojem ideološkom, sebeopravdavajućem aspektu, ta se moć postavlja (i predstavlja) spram individuuma kao »volja i branitelj« cjeline, zastupnik i zaštitnik općeg interesa. Ta pretenzija na totalitet (osigurana faktičkom apsolutnom vlašću) moguća je, između ostalog, i zbog totalnog onemogućavanja posebnoga da se iskaže i politički artikulira.

I što je duže na djelu to puko ideologijsko i nasilno »zamjenjivanje« *općega političkim* to je duži i tvrdokorniji proces odumiranja te posebne sfere moći i moćnika, u kojemu se procesu sabiru snage što su rasipane i otuđivane da bi se čovjek i društvo »vratili« svojoj pravoj zavičajnosti i zajednici, onome po čemu izvorno jesu — radu.

Metodički je izuzetno značajno shvatiti da je u tome procesu samoupravljanje kao *politički oblik* samo sredstvo za ozbiljenje samoupravljanja kao zajednice.

ODNOS SK PREMA »INTERESNOM PLURALIZMU« I »POLITIČKOM REALIZMU«

Samoupravljanje kao demokratski politički *proces* i *sistem* društvenih odnosa pogodan je okvir za izražavanje različitih interesa. Međutim, socijalističko samoupravljanje kao oblik političke vlasti radničke klase ne može se jednako odnositi prema svim tim različitim interesima. »Interesna neutralnost« u smislu jednakog respektiranja svih interesa ne postoji i ne može postojati ni u jednom političkom društvu, pa naravno ni u socijalizmu dok ovaj ne »odbaci svoj politički plašt«. Ta činjenica i saznanje od odlu-

čujućeg je značaja za prosuđivanje političke organizacije radničke klase i cjelokupne političke konstitucije samoupravnog socijalističkog društva.

Samoupravljanje kao izgrađen sistem društvenih odnosa inkompatibilno je s kategorijama građanskog društva kao što su *tržišno* i *političko* posredovanje među interesima. Međutim, samoupravljanje kao *pokret*, kao proces izgrađivanja novog komunističkog zajedništva ne može te kategorije ni ignorirati ni »preskočiti« sve dok tržište i tržišni odnosi, koji su rezultat načina proizvodnje i odnosa u proizvodnji, reproduciraju različite oblike privatništva, konkurencije i suprotstavljenosti interesa. Želimo li prekoračiti građanske horizonte, moramo »odživjeti« građanske kategorije. Proklamirajući rad izvorom i mjerom svih vrijednosti i svačijeg položaja u društvu, dovodimo do krajnjih konzekvencija jedan građanski princip — *princip rada i posebnog interesa*. Ali istovremeno stvaramo pretpostavke za kvalitetno nove odnose u sferi rada, a to znači i nove društvene odnose.

Proces čovjekove alijenacije i oslobađanja započeo je istovremeno: onda kada je počeo raditi i radom prisvajati od prirode sredstva za zadovoljavanje svojih životnih potreba. I što je više razvijao i usavršavao sredstva za prisvajanje prirode, to je istovremeno stvarao materijalne pretpostavke za vlastito robovanje. I tako rad, koji je čovjeka uzdigao iznad ostalih bića prirode, čovjeku se neprijateljski suprotstavlja. Stoga je ljudsko upravljanje i gospodarenje radom a ne čovjekom (radnikom) *conditio sine qua non* svake ljudske emancipacije.

Dati radu ljudsku dimenziju znači prisvojiti čovjeku ljudsku suštinu koja mu je stalno otuđivana, jer je u procesu rada čovjek bivao sredstvo, a ne svrha društvene proizvodnje. Robovao je i stvarao uvjete za dalje robovanje. A reproducirajući na području materijalne proizvodnje uvjete za svoje otuđenje, čovjek neminovno stvara i političke oblike otuđenja, koje je s jedne strane izraz, posljedica ekonomskog otuđenja, a s druge strane sredstvo i oblik pomoću kojega se i u kojem se to otuđenje vrši. U tom začaranom krugu robovanja svojim vlastitim tvorevinama nužno se opet javlja rad kao jedino sredstvo i način kojim se taj krug može raskinuti.

U uvjetima privatnog vlasništva i na njemu temeljenog otuđenog rada i eksploatacije čovjek može egzistirati jedino kao *radnik* ili *neradnik*, a ni jedan ni drugi ne može se iskazivati u svom bogatstvu svojih ljudskih mogućnosti.

Činjenica što je u karakteru rada sadržan stupanj čovjekove emancipacije, a to znači i mjera njegova ljudskog odnosa prema drugom čovjeku, znači da se on može neposredno oslobađati jedino — radom. Sve drugo je zaobilazno, posredno, pseudooslobodenje. Zato je odnos između rada i ljudske slobode neposredan, upravo neodvojiv: kao što oslobođeni rad (oslobođen privatnog vlasništva, eksploatacije i dominacije) »proizvodi« slobodnog čovjeka, tako i čovjek oslobađa rad što se opet svodi na to da stvara uvjete za svoje oslobođenje.⁶ Na taj način rad postaje kvalitetno nova čovjekova potreba, ali ne više potreba da radom »zarađuje« (da za rad nešto

6

Prema tome bespredmetne su rasprave o »oslobođenju radničke klase«. Radi se o istom procesu. Raduje se o istom procesu.

dobiva) da bi se održao u životu, već potreba da stvara, da radeći kreira novo zajedništvo i sebe kao čovjeka. To je onaj stupanj na kojem nestaju i sve druge pretpostavke potčinjavanja i vladanja među ljudima.

Nije, međutim, dovoljno ostati na tom saznanju. Treba se pitati o onim pokretačkim silama i društvenim snagama koje su svojim objektivnim socijalnim položajem u stanju radikalno mijenjati društvene odnose, te iz njih zauvijek eliminirati sve oblike čovjekove potčinjenosti, eksploatacije i degradacije. Na tom revolucionarnom poslu nitko ne može zamijeniti radničku klasu, dakle one pripadnike društva koji stvaraju društvene vrijednosti, a najviše su društveno obezvrijeđeni. Sasvim je prirodno da su ti pripadnici društva nezadovoljni svojim socijalnim položajem i da teže njegovoj izmjeni. Međutim, samo nezadovoljstvo ne čini još radničku klasu revolucionarnom. Potrebna joj je politička organizacija, njezina partija, koja će je organizirati i razvijati njezinu svijest kako se ova ne bi javljala samo nezadovoljnikom već odlučujućim revolucionarnim subjektom svoje i općeljudske emancipacije. Samo politički organizirana klasa može prekoračiti horizont svoga dnevnog, empirijskog interesa, ne zadovoljavajući se postojećim, težeći novim mogućnostima i stvarajući materijalne i društvene pretpostavke za njihovo ostvarenje. Jer ne treba zaboraviti da ne postoji jedinstveni interes radničke klase koji bio neposredno dan u zbiljskim socijalnim odnosima. Naprotiv, interesi radničke klase iskazuju se kao parcijalni interesi, nerijetko u međusobnoj konkurenciji i suprotstavljenosti, ovisno o konkretnim životnim uvjetima pojedinih dijelova radničke klase. Od tog dnevnog, empirijskog interesa i ograničene svijesti do svijesti o jedinstvenom povijesnom interesu radničke klase vodi revolucionarni put — teorijskog saznanja, klasnog osvještavanja i praktičnog djelovanja. Tu je prostor i nužnost revolucionarnog angažmana komunista, koji, mada nastavljaju revolucionarno djelo, uvijek u stvari moraju započinjati novi revolucionarni posao pitajući se: kako dalje?

Komunisti moraju »teorijski prednjačiti ostaloj masi proletarijata razumijevanjem uvjeta, toka i općih rezultata proleterskog pokreta.«⁷ Međutim, komunisti nisu samo misaona »elita«, oni su i politička partija. To znači da, predvođeci radničku klasu, moraju biti djelatna politička snaga koja će u svakoj mogućoj socijalnoj situaciji znati što joj je činiti i imati dovoljno moći i odvažnosti za djelovanje. Tako se može ponašati samo ona partija koja je s klasom organski vezana i unutar sebe jedinstvena. Komunisti, dakle, ne mogu sebi dopustiti luksuz salonskog, kabinetskog filozofiranja. A oni svojem teorijskom razmatranju moraju dodati i političko djelovanje, akciju. To znači da svojoj idejno-teorijskoj izgrađenosti — koja doduše nikada nije dovršena — moraju dodati praktičnu političku djelatnost, moraju, rekli bismo, sa stajališta ciljeva revolucionarnog pokreta djelovati realpolitički. To znači da sukobe različitih interesa moraju tako razrješavati da ne dovode u pitanje osnovne principe i ciljeve proleterskog pokreta. Stoviše, komunisti ne smiju podleći ni »tiraniji« dnevnih interesa samih radnika ako oni razjedinjuju klasu i ugrožavaju njezine dugoročnije interese. Inače je jaz između date političke zbiljnosti i ciljeva revolucionar-

nog pokreta radničke klase, između parcijalnih dnevnih interesa radnika i njihovih povijesnih interesa i ciljeva nepremostiv.

Da bi mogla tako avangardno, revolucionarno djelovati, komunistička partija ne smije dopustiti da njezine vlastite redove zahvati interesno raslojavanje, kojem društvo u cjelini, pa ni radnička klasa, ne može umaći. Takvo interesno podvajanje unutar partije dovodi do rastakanja njezina idejnog jedinstva, što rezultira i političkom nedjelotvornošću. Radnička klasa, već smo rekli, interesno je heterogena, zato joj je i potrebna politička organizacija koja će se moći izdići iznad parcijalnih interesa i stalno imati pred očima »cjelinu pokreta« i dugoročnije interese. Partija koja to nije u stanju ponaša se i sama kao interesna grupa (ili više njih), taktizira i lavira između različitih interesa, čini ustupke na socijalnom, političkom, pa onda i na idejnom planu. Ukratko, biva i sama razjedinjena, a njezini se članovi ponašaju shodno interesnim grupama (socijalnim, nacionalnim i dr.) kojima i sami pripadaju. Na kraju takva partija biva ponesena stihijom, malogradanskim mentalitetom, psihologijom potrošačkog ponašanja i tako umjesto partije revolucionara postaje grupa »lijevih konzumenata«.

Komunisti ne djeluju u »zrakopraznom prostoru« i prema tome moraju voditi računa o »objektivnom stanju« i prilikama, ali im se ne smiju podređivati i »prilagodavati«, već tim prilikama, kako bi kazao Marx, moraju »navijestiti rat«. Inače i sami postaju dito tih prilika pa gube svojstvo revolucionara.

Savez komunista kao partija vladajuće klase radnika nužno se javlja i kao opći politički posrednik različitih interesa u društvu. Međutim, on se u tome posredovanju ne može, ne smije ponašati kao funkcionalistička organizacija, koja bi sve raznolike interese podjednako uvažavala i uravnoteživala kako bi izbjegla socijalne potrebe i »sačuvala sistem«. Naprotiv, Savez komunista kao avangardni odred radničke klase, čak i po cijenu snažnije društvene tektonike, mora sukobe interesa razrješavati i usklađivati tako da stalno u prvi plan ističe interese radničke klase, i što je još važnije, da samu radničku klasu tako organizira kako bi ova postala svjesna svojih interesa i dovoljno moćna da ih štiti i ostvaruje.

Interes je cijelog društva da radnička klasa postane dominantna, vladajuća snaga društva, jer je to jedini način da se ukine svako vladanje i dominacija. Interes radničke klase, mada se empirijski može iskazati kao poseban, nosi u sebi univerzalni karakter. Ona se ne poziva na svoje pravo i svoje povijesne interese da bi društvu »naplatila dug« za svu bijedu koju je nosila na svojim leđima, već da bi čovjeka zauvijek oslobodila te bijede. Zato je ostvarenje interesa radničke klase temeljna pretpostavka za ukidanje svakog egoističkog interesa, njezina politička moć sredstvo je i pretpostavka za eliminiranje svake vlasti u odnosima među ljudima. Zbog toga se Savez komunista, boreći se za interese radničke klase, ne bori za jedan posebni interes, za jednu interesnu društvenu grupu, ili bolje rečeno, za taj posebni interes bori se utoliko ukoliko je neophodno da se stvore društvene pretpostavke za iščezavanje antagonizma interesa i svake mogućnosti eksploatacije jednih od strane drugih. Ukoliko partija ustrajava na zbiljskom komunističkom programu, utoliko ona preda se i pred klasu mora postav-

ljati uvijek nove zadaće i prolaziti kroz nova iskušenja i neizvjesnosti. Bilo bi ugodno stvarati svjetsku povijest, kaže Marx, kada bi se borba prihvaćala samo u uvjetima nepogrešivo povoljnih šansi.

Savez komunista prošao je i prolazi mnoga takva iskušenja. U sadašnjoj fazi revolucije, u izgrađivanju samoupravnih društvenih odnosa temeljenih na udruženom radu, on ima, rekli bismo, složenije zadatke i veću odgovornost nego li u prethodnoj fazi revolucije između ostalog i zato što tu nema ni tuđih ni vlastitih iskustava. Da bi Savez komunista bio idejno i organizaciono čvrst i za te složene zadatke politički spreman, on iz svojih redova mora odstranjivati one koji su amo »zalutali«, one koji su se umorili ili pokolebali, koji su ideji komunizma okrenuli leđa, kritizere i kunktatore koji uvijek misle da je bolje sačekati povoljnije prilike, jer sada nije pogodan trenutak da se »revolucija pusti s lanca«, one koji misle da će im šutnja poslužiti kao politička mimikrija, kao i one koji bi prećacem do konačnog cilja. U organskoj vezi s klasom SK mora (i jedino može) crpsti svoj revolucionarni vitalitet i obnavljati svoje redove.

Teze o »distanciranju partije«, o partiji kao »stranom tijelu« u samoupravnom društvu bile su indikator određenog kriznog stanja u društvu i u Savezu komunista, ali su i legitimacija autora takvih teza koji ni iz marksizma ni iz socijalizma nisu ništa naučili. Samoupravljanje nije nepolitički oblik organizacije. Ono je način i oblik političke organizacije društva, dakle specifičan oblik države prelaznog perioda, država radničke klase (diktatura proletarijata). To je jedini put i način odumiranja države, eliminiranje političke vlasti i privatnog vlasništva kao posrednika ljudskog života. Da bi se to počelo događati, neophodno je da radnička klasa postane odlučujuć *vlasnik i vladalac*, to će reći dominirajuća ekonomska i politička snaga društva. Vlast ne može odumirati ni u čijim drugim rukama osim u rukama radničke klase. Biva li ona u rukama neke druge klase ili društvene grupe, ona se povijesnom nužnošću reproducira i produžava ad infinitum. Ako se, pak, radnička klasa ili njezina avangarda distanciraju od vlasti, to volens-nolens znači da je prepuštaju nekom drugom, pa na taj način samo odlažu i produžuju političku borbu, jer ih neminovnost društvenih odnosa sili da se iznova vraćaju političkoj vlasti kako bi pomoću iste lomili stare odnose i kontrarevolucionarne pothvate.

Politički upravljati društvom znači prije svega raspolagati uvjetima njegove reprodukcije čije je izvorište u materijalnoj proizvodnji. Politika je »autoritativna raspodjela vrijednosti u društvu«. Za procjenu karaktera društvenih odnosa temeljno je pitanje: tko raspodjeljuje te vrijednosti — da li njihovi stvaraoci ili netko drugi. Sve se te vrijednosti, grubo rečeno, daju svesti na *višak rada*, jer je on temelj cjelokupne društvene reprodukcije, a to znači ishodište i temelj svih vrijednosti u kome se god obliku one javljale. Politika je, dakle, raspodjela viška rada. I s pravom kaže dr Vladimir Bakarić: »Tko vlada viškom rada, taj vlada društvom.« Činjenica što se raspodjela viška rada iskazuje prije svega kao raspodjela materijalnih dobara najčešće izraženih novcem kao univerzalnim moćnikom i općom mjerom vrijednosti, govori nam samo o tome koliko su još uvijek društveni odnosi određeni *vlasništvom* i politikom kao posrednikom među vlasnicima.

Prema tome, ako je naš imperativ ovladati viškom rada u samoupravnom socijalističkom društvu od strane radničke klase, to još u ovoj fazi ne znači dokinuti odnose političkog posredovanja i politiku kao odlučujuću društvenu moć, već nad njima zadobiti odlučujući utjecaj. To je pretpostavka da se premosti jaz između sfere rada i sfere upravljanja, *kako bi proizvođači proizvodili ne samo društvene vrijednosti i svoju nemoć, već i svoju odlučujuću društvenu moć*. Ukoliko radnička klasa »vlada društvom«, može se govoriti da samoupravljanje postaje dominantan društveni odnos. Odnos u kojem rad, a ne privatno vlasništvo postaje mjerilo svačijeg položaja u društvu. Ukoliko se ne afirmira rad kao temelj moći, vrijednosti i prestiža, onda se ovi izvode iz različitih oblika privatnog vlasništva i posjedovanja (privilegija, moći, prestiža). I nije slučajno što se u nas toliko govori o privatizaciji — privatizira se gotovo sve: od javnih funkcija, »nezarađenih« društvenih sredstava, dijelova morske obale (ograđivanje) do dijelova pločnika (obilježavanje). Ta je *privatizacija* dakako povod mnogim nezadovoljstvima, ali je to prije svega *indikacija nezadovoljavajućeg stanja i odnosa u sferi rada. Razdvojenost radnika od rezultata nužno reproducira različite oblike eksploatacije i potčinjenosti na jednoj, a gospodstva i dominacije na drugoj strani*. Dok se tu ne zbije radikalni obrat, radnik ostaje samo *vlasnik dijela svoga rada*, dok višak rada, u onoj mjeri u kojoj njime ne raspolaže, *producira vlasništvo i vlast* drugih, a to znači i socijalne uvjete za reprodukciju svoga vlastitog nezadovoljavajućeg društvenog položaja.

Odnosi udruženog rada morali bi biti taj radikalni obrat, jer eliminiraju temelje svake moći i dominacije izvan sfere rada. Razmjena rada demistificira odnose u kojima se za *rad* mogao »razmjenjivati« *ne-rad* (u različitim svojim oblicima: moć, pamet, prestiž, privilegije). *Na čistacu razmjene rada mora se vidjeti tko što nudi: tu ne smije biti mešetara ni privilegiranih čiji je rad toliko »društveno važan« da je neizmjerljiv*.

Udruživanje rada revolucionarni je proces jer znači podruštvljavanje uvjeta života koji su u građanskom društvu privatizirani. Udruženi rad kao temelj cjelokupne društvene organizacije temeljna je pretpostavka za ozbiljenje socijalističkog principa: svatko prema sposobnostima, svakome prema radu. *Raspodjele prema rezultatima rada nema i ne može biti dok uvjeti proizvodnje i društvene reprodukcije ne budu u rukama proizvođača*. Prema tome, udruženi rad nije samo novi model ekonomskih odnosa, već uspostavlja i bitno nove društvene odnose: eliminira postupno sve oblike najamnih, kapital-odnosa i reprodukciju privatnog vlasništva kao posrednika ljudskog života. To je revolucionarno sredstvo i način za rušenje ekonomskih i socijalnih osnova koje reproduciraju odnose eksploatacije i degradacije svake vrste. To znači demistifikacija na djelu društvene valjanosti svačijeg doprinosa, a odatle i društvenog položaja.

Udruživanje rada, samoupravno sporazumijevanje i društveno dogovaranje kao alternative birokratskoj samovolji i dominaciji društvenih struktura izvan rada moraju biti instrumenti daljeg razvoja socijalističkih samoupravnih odnosa. To između ostalog znači slobodniju artikulaciju i transparentnost različitih interesa, ali i takve njihove rezultante koje neće biti puki kompromis, već svjesno i organizirano preferiranje onih interesa koji

znače (makar elementarno) realizaciju programa samoupravljanja ili otvaraju mogućnosti za njegove nove projekte. To Savezu komunista nameće nove i složene zadatke. Sto mu je dalje klasični politički instrumentarij posredovanja, to od SK zahtijeva drugačiju društvenu moć i utjecaj, primjeren novim revolucionarnim zadacima i uvjetima u kojima se oni ostvaruju: idejno-teorijsku jasnoću, političko i akciono jedinstvo, dosljednost i istrajnost koje će odoljeti svim iskušenjima potrošačkog društva i njegovih ideologema. To od Saveza komunista i svakog njegovog člana zahtijeva stalnu duhovnu mobilnost, okrenutost progresu i mogućnosti novoga, ali i čvrstu vezu s klasom da bi to novo doista moglo poslužiti klasno-oslobodilačkom cilju, onome cilju koji nije pomaknut u neki novi imaginarni svijet kao produkt »misaone elite«, nego čije su pretpostavke date u društvenim, prije svega materijalnim odnosima. Ne može, dakle, SK ispuniti svoju revolucionarnu ulogu ni kao »slobodno lebdeća« misaona elita, od klase i klasnog položaja odvojena, a ni kao zarobljenik toga položaja i svoje interesne pozicije.

Novi sistem odnosa koji se razvijaju iz udruženog rada uz čitav instrumentarij sporazumijevanja i dogovaranja na svim društvenim razinama predstavlja, između ostalog, najprimjereniji oblik prevladavanja interesne podvojenosti unutar same radničke klase i gradnje njezina jedinstva bez koga nema ni revolucionarne djelotvornosti. Uz *političku* organiziranost kao kohezionu silu koja *posredno* uspostavlja interesno jedinstvo radničke klase, sada se ono gradi *neposredno* u udruženom radu koji ne priznaje posrednike i moćnike izvan sebe ili iznad sebe. Zato nema za SK prečeg, ali ni dugoročnijeg revolucionarnog zadatka od izgrađivanja odnosa udruženog rada u svim oblastima društvene djelatnosti. Samo formiranje osnovnih organizacija udruženog rada neće, međutim, samo od sebe ukloniti interesne antagonizme. Naprotiv, može ih ponegdje i zaoštriti raspirujući vlasnički egoizam grupe i konkurenciju. OOUR-i su, kao osnovne ćelije, samo početak dugog procesa sveukupne socijalne transformacije i integracije na novim osnovama. U tom se procesu ne može ostati samo na interesnim zajednicama u vanprivrednim djelatnostima ili između tih djelatnosti i privrede, već će biti neophodno stvarati sve šire interesne zajednice u samoj privredi sve do asocijacije slobodnih proizvođača u kojoj iščezavaju granice između pojedinih »sektora«, do takve asocijacije koja *političku zajednicu oblikuje* (transformira) u *zajednicu proizvođača. Društvo, dakle, postaje radnom zajednicom, jednom velikom organizacijom udruženog rada — asocijacijom slobodnih proizvođača.*

Savez komunista je, kao što smo to već isticali, oblik političke organizacije radničke klase, i to ne bilo kakav oblik, već najviši oblik te organizacije. On je i organizacija (klase) za *revoluciju i organizaciju revolucije.*

Savez komunista je organizacija revolucije koja, između ostaloga, odgaja, potiče i mobilizira sve što revoluciji može pomoći svrstavanjem na revolucionarne pozicije *klase rada.* Revolucija nije spontani proces, već uvijek obnavljana *organizacija i akcija.*

Ova obnova čuva revoluciju i revolucionare od dogmatizma, kako teorijskog tako i praktičnog.

Fiksirane teorijske sheme i rutinirani postupci okoštavaju revoluciju, birokratiziraju njezine institucije i nosioce: umjesto djelotvorne političke akcije koja mobilizira na djelu je rutinerstvo, umjesto strasnog i poticajnog »govora revolucije« na djelu je fraza kao njegova supstitucija.

Možemo slobodno reći da se Savez komunista još nikada nije našao pred složenijim zadacima. On u uvjetima socijalističkog samoupravljanja i pluralizma interesa mora dosljedno držati revolucionarni kurs, između scilicet dogmatskog birokratizma i haribde građanskog liberalizma, bez komandnih političkih pozicija. On iz dnevnih sukoba interesa, bez autoritativnog sputavanja i onemogućavanja različitosti, dakle, u demokratskoj komunikaciji, mora iznositi zastavu povijesnog interesa radničke klase. Bez autoriteta političke vlasti Savez komunista se mora dnevno potvrđivati kao »šampion« i predvodnik u borbi za demokratske i humane odnose.

Često se, na različite načine, postavlja pitanje: treba li na ovome stupnju razvoja samoupravljanja novi tip partije radničke klase. Držimo da revolucionarni kontinuitet može održati samo ona partija koja je u svakoj etapi revolucije u stanju odgovoriti novim uvjetima borbe. Prema tome, kontinuitet i revolucionarna dosljednost ne izražava se u nepromjenjivosti i dogmatizmu, već u teorijskom i praktičnom razumijevanju uvijek novih prilika u kojima djeluje. U tome se smislu može reći da i samoupravljanje treba proletersku partiju »novoga tipa«, kao što je uostalom, treba i svaka faza proleterske revolucije.

Revolucionarne promjene što ih Savez komunista potiče i kojima stoji na čelu ne odnose se samo na »društvene prilike« i tzv. objektivnu datost u kojoj SK djeluje, već i na sam Savez komunista, jer je i on dio tih prilika, pa je i sam podvrgnut revolucionarnoj mijeni.

Partija i ne smije biti statički, nepromjenjivi element revolucije. I ona je podvrgnuta, štoviše, ona mora *organizirano raditi na svojoj vlastitoj transformaciji*. U protivnom konzervira (umjesto da potiče) i sam revolucionarni proces. Partija, koja se ne bi transformirala, izgubila bi »revolucionarni kompas«, pa bi joj preostale dvije (povijesnom empirijom već verificirane) mogućnosti: ili da bude pukı posrednik ili »komisionar različitih ideja i interesa«, ili pak da se uvuče u dogmatsku ljušturu zaštićenu aparatom političke vlasti.

Savez komunista se odlučio za teži put: da bude predvodnik onih društvenih snaga koje su nezadovoljne postojećim i hoće promjenu. On, međutim, nije partija nezadovoljnika, već partija revolucije. Savez komunista mora biti najčvršće vezan uz one dijelove klase i društva koji su u datim društveno-povijesnim uvjetima pokretači i nosioci najnaprednijeg načina društvene proizvodnje, jer se tu ukorjenjuje motor društvenog progressa.

Savez komunista u današnjim uvjetima izgrađivanja socijalističkog samoupravljanja može biti *moderna partija* radničke klase samo ukoliko je *partija moderne radničke klase*. Kao partija revolucije on ima historijsku odgovornost za sveukupan društveni razvoj i za dostojanstvo svakog čovjeka, pa stoga mora angažirati sve društvene snage na frontu izgradnje samoupravljanja. Njegova proturječna pozicija nameće mu veoma složene i od-

govorne zadatke i primjerenu metodologiju djelovanja: on mora biti koliko partija *pokreta*, toliko i partija *poretka*. Zbog toga se pred Savez komunistički postavlja kao revolucionaran zadatak, a ne kao organizaciono-tehničko pitanje, stalno dograđivanje i usavršavanje političkog sistema kao nezaoobilaznog instrumenta revolucionarnih promjena, kao političkog instrumenta radnika za ovladavanje sredstvima, uvjetima i rezultatima svoga društvenog rada.

Smjera li samoupravljanje radikalno mijenjati odnose i shvaćanja, ono će još zadugo biti i mora biti *pokret*, ali ono isto tako mora stvarati svoj *sistem* kao neophodan institucionalni okvir pokretu samoupravljanja. Kao što je iluzorno očekivati da se u građanskom konstitucionalnom sistemu mogu izgrađivati samoupravni odnosi, iluzorno je misliti da se samoupravljanje može razvijati bez novog institucionalnog ustrojstva sveukupnih socijalnih odnosa. Jer ne treba zaboraviti da institucije nisu samo puki odraz društvenih odnosa, već značajan činilac u njihovu oblikovanju i razvijanju.

Da se u nas proklamirano i institucionalizirano društveno dogovaranje i samoupravno sporazumijevanje ne bi pretvorilo u »sistem anarhije« parcijalnih interesa (OOUR-a, interesnih zajednica, grupa i pojedinaca), neophodno je precizno utvrđivanje okvira i normi za svačije ponašanje i njihovo dosljedno poštivanje. Ne bude li toga, samoupravno dogovaranje moglo bi poprimiti forme anarhične konkurencije različitih interesa, što bi bilo predvorje i »legitimacija« za birokratsku uzurpaciju vlasti. Savez komunistički čelu radničke klase jedina je prava brana takvoj uzurpaciji. Ne samo kao čuvar već kao graditelj novoga.

NEKOLIKO TEZA UMJESTO ZAKLJUČKA

1.

S proklamiranjem i uvođenjem općeg prava glasa kao temeljnog političkog principa modernog (građanskog) doba — koje je prihvaćeno i u konstitucijama socijalističkih revolucija — na djelu je interesni, a to znači i politički pluralizam.

2.

Činjenica što pluralizam interesa socijalne baze teži da se i *politički artikulira* ne znači uvijek i zahtjev za posebnom političkom organizacijom.

S obzirom na razvedenost našeg političkog sistema, na pluralizam centara odlučivanja, pluralizam interesa ima mogućnosti političke artikulacije i bez višepartijskog sistema. Kod nas je prisutan politički pluralizam u različitim vidovima organiziranja: SKJ, SSRNJ, SSJ, SSOJ, stručne i profesionalne organizacije i dr. Na koncu: federativno ustrojstvo! Sve su to forme i mogućnosti iskazivanja i političkog interesa. Treba, naime, imati na umu da se politički interes ne izražava jedino kao zahtjev za »udjelom u vlasti« putem političke partije, već i na različite druge načine. Pa zar i šire forme

organiziranja u nas, od OOUR-a, mjesne zajednice, SIZ-a, itd. nisu i političke forme?

3.

Ukoliko samoupravljanje postaje *dominantni proizvodni odnos*, ono i kao *institucionalni sistem* izbjegava opasnosti različitih oblika uzurpacije moći; tada i politički pluralizam znači samo različite oblike samoupravne organizacije, a ne različite oblike političke vlasti.

4.

Što znači zahtjev za političkom dominacijom radničke klase u uvjetima pluralizma interesa? Bitno je obilježje te dominacije — uz ono što je naprijed rečeno — da je za radničku klasu politička vlast *instrument mijenjanja*, a ne konzerviranja postojećih odnosa i svojih interesa.

Radničkoj je klasi nužna snažna organizacija i zbog toga što ona nema utemeljenja ni u kakvom vlasničkom monopolu. Ovdje se, naravno, kriju i opasnosti monopolizacije vlasti kao kompenzacije za nesigurnu socijalnu opoziciju, ali ne od cijele klase, već od užih »političkih grupa«.

5.

Savez komunista ne može pretendirati na to da bude tumač svakog posebnog interesa u društvu, već da se na čelu klase izbori za dominantnu društvenu poziciju interesa radničke klase, pa tako posredno i za stalnu interesnu reorijentaciju različitih interesa.

Upravo u tome odnosu prema pluralizmu interesa nalazi se ona osjetljiva linija razgraničenja između sistema socijalističkog samoupravljanja, njegove demokratske artikulacije i sistema državno-partijskog monopola.

6.

»Klanjanje pred činjenicama« i modeliranje političke taktike i strategije prema empirijski datom pluralizmu interesa, pa i pluralizmu interesa unutar radničke klase, odvučlo bi Savez komunista na opasan i rekli bismo nepovratan put socijal-reformizma.